

Cuypersbulletin

Nieuwsbrief van het Cuypersgenootschap,
vereniging tot behoud van negentiende- en
twintigste-eeuws cultuurgood in Nederland.

jaargang 15 - nummer 1 - april

2010

Cuypersgenootschap

Colofon

Het Cuypersbulletin verschijnt vier maal per jaar.

De redactie ontvangt graag mededelingen, wetenswaardigheden, brieven en korte artikelen over onderwerpen die het werkterrein van het genootschap in de ruimste zin van het woord betreffen. De opgenomen artikelen weerspiegelen niet noodzakelijkerwijs de zienswijze van het bestuur.

Redactie: Herman Wesselink

Redactieadres: Amstelveenseweg 161, 1075 XA Amsterdam, hewesselink@hotmail.com

Opmaak: Multicopy Amsterdam

Het Cuypersgenootschap, opgericht 15 januari 1984, is een vereniging tot behoud van negentiende - en twintigste-eeuws cultuurgoed in Nederland.

Bestuur:

Prof. dr. V.V. Stissi, voorzitter

L.W. Dubbelaar, secretaris

mevr. Ph. A. Elout, tweede secretaris

Drs. J.G.W.R. Dekkers, penningmeester

Dr. H.A. Landheer BA en mr. M.M.G.M. Richter, leden

Secretariaat: Postbus 575, 6800 AN Arnhem

Tel. 0172 – 404 760

e-mail: secretaris@cuypersgenootschap.nl

website: www.cuypersgenootschap.nl en www.cuypersjaar.nl

Het Cuypersgenootschap is een ANBI.

Postbankrekening: 483 50 02 t.n.v. penningmeester Cuypersgenootschap, Druten

Afbeelding omslag: de Abdijkerk van Rolduc, waarheen de voorjaarsexcursie van 24 april zal gaan. Zie blz. 4. Foto: Leo Dubbelaar, 1995

Inhoud

Redactioneel	3
Voorjaarsexcursie Cuypersgenootschap naar Rolduc en Algemene Ledenvergadering op 24 april 2010	4
Actienieuws	6
Zienswijze Campinacomplex Heiloo	9
De negentiende-eeuwse bouwkunst is modern	10
Rijksmonumenten zuidvleugel en schoorsteen Meerenberg te Bloemendaal vogelvrij verklaard	10
Twee twintigste-eeuwse topmonumenten op de Veluwe worden gerestaureerd	12
Nieuwe uitgaven	13

Redactioneel

– Herman Wesselink

Graag stel ik mij aan u voor als nieuwe redacteur van de nieuwsbrief van het Cuypersgenootschap. Mijn naam is Herman Wesselink en ik ben in 2008 als architectuurhistoricus afgestudeerd aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, voor de masteropleiding Erfgoed van Stad en Land. Sinds 1998 ben ik lid van het Cuypersgenootschap en niet zonder reden: het gebouwde erfgoed, met name dat uit de afgelopen twee eeuwen, heeft mij altijd geboeid. Al op jonge leeftijd was ik hevig geïnteresseerd in kerkgebouwen en juist de groep “jonge” kerkgebouwen uit de periode 1850-1940 sprak mij behoorlijk aan. Lange tijd hield ik me hobbymatig bezig met het werk van dr. P.J.H. Cuypers. En zo langzamerhand ontdekte ik dat er een bijzondere samenhang bestaat tussen het

werk van hem en dat van zijn vele leerlingen. Vooral in de kerkbouw is die samenhang goed te zien.

De laatnegentiende-eeuwse bouwkunst, waarop het Cuypersgenootschap zich aanvankelijk vooral richtte, stond in het teken van vele ontwikkelingen en vernieuwingen. Later ontdekte ik ook dat de omslag in de bouwkunst rond 1900 logisch was en verschoof mijn aandacht naar het werk van de generatie architecten na Cuypers.

Al spoedig ontdekte ik ook dat de jonge bouwkunst te maken had met vele bedreigingen en veranderingen. Als kind kon ik het heel moeilijk begrijpen waarom belangwekkende negentiende-eeuwse kerken en andere gebouwen in de afgelopen decennia zo gemakkelijk en doelbewust onder de slopershamer vielen. De meedogenloze manier waarop dit gebeurde wekte bij mij grote ergernis. Zo was ik spoedig op de hoogte van het bestaan van het Cuypersgenootschap. Tot mijn grote verrassing ontdekte ik dat deze vereniging zich, in tegenstelling tot andere erfgoedverenigingen, specifiek richtte op de lotgevallen van het jonge gebouwde erfgoed. In het jaar dat ik begon te studeren, in 1998, besloot ik om lid te worden van het Cuypersgenootschap. Korte tijd later maakte ik via excursies kennis met een aantal leden en bestuursleden. Het feit dat ik tot de jongste leden behoor, en dat ik op de excursies soms de jongste aanwezige was, weerhoudt me er niet van om mij samen met u in te zetten voor de (maatschappelijke) bewustwording van het jonge erfgoed, het in stand houden en ontwikkelen ervan, en het maken van de keuzes die daaruit voortvloeien. Dat wij hieromtrent soms “tegen de stroom in moeten roeien” is duidelijk en vanzelfsprekend. Terugkijkend op de resultaten die het Cuypersgenootschap

in haar vijftiengjarige bestaan heeft geboekt, concludeer ik dat deze inspanningen zinvol zijn, en dat ik mij verplicht voel om ook in de nabije toekomst hierbij betrokken te blijven.

Toen redacteur Hugo Landheer vorig jaar bekend maakte zijn functie neer te leggen, en er naar een nieuwe redacteur werd gezocht, twijfelde ik eigenlijk niet om deze kans te grijpen. Het redactiewerk vergt inspanningen en vrije tijd, maar ik zie het als een mooie gelegenheid om mij als beginnend architectuurhistoricus te ontwikkelen. Eén van de redenen om dit te doen is dat ik graag lees en schrijf. Via mijn studie heb ik mij het schrijven meer eigengemaakt. Kort na mijn afstuderen heb ik een paar korte artikelen geschreven met betrekking tot mijn afstudeeronderwerp: hergebruik van kerkgebouwen. Dat viel samen met het Jaar van het Religieus Erfgoed (2008). Het redacteurschap bij het Cuypersgenootschap geeft mij de gelegenheid om mijn schrijfvaardigheid verder te benutten en op peil te houden.

Het aandachtsgebied van het Cuypersgenootschap is afgelopen jaren geleidelijk aan meer verschoven van het tijdvak van de neostijlen naar de wederopbouwperiode (1945-1970). De komende jaren zal veel werk nodig zijn om belangwekkende panden uit laatstgenoemde periode te behoeden voor de ondergang. Het is mij duidelijk geworden dat de meest bedreigde bouwkunst van dit moment uit de wederopbouwperiode dateert. In de jaren zestig en zeventig gold dat voor de negentiende-eeuwse bouwkunst.

Het heeft altijd te maken met waardering. Het Cuypersgenootschap bewijst haar nut door de maatschappelijke bewustwording van en waardering voor het jonge erfgoed te bevorderen. Mede dankzij de inspanningen van het Cuypersgenootschap in de afgelopen vijftiengjarige is het negentiende- en vroegtwintigste-eeuwse erfgoed nu over het algemeen goed beschermd. Over een aantal

jaren hopen wij datzelfde over het wederopbouwerfgoed te kunnen zeggen. Maar daar zal eerst nog verder aan moeten worden gewerkt. De inhoud van het voor u liggende bulletin bewijst ook weer dat veel waardevolle gebouwen en ensembles uit de wederopbouwperiode, evenals een aantal oudere objecten, nog vogelvrij zijn en daarom onze aandacht vragen. Ik hoop en vertrouw erop dat we hieromtrent, gedurende mijn redacteurschap bij het Cuypersgenootschap, positieve resultaten zullen boeken.

Voorjaarsexcursie Cuypersgenootschap naar Rolduc met ALV op 24 april 2010

De voorjaarsexcursie met Algemene Ledenvergadering wordt gehouden op 24 april 2010. Wij bezoeken dan het abdijcomplex Rolduc te Kerkrade. Het programma is als volgt (onder voorbehoud):

Kosten

De kosten bedragen voor de excursie 35 euro p.p. en voor het diner 25 euro. Wilt u bij aanmelding aangeven of u wel of geen gebruik wil maken van het diner? Het is

mogelijk om in Rolduc te overnachten. U kunt hiervoor zelf een kamer reserveren (tel. 045-5466888).

10.30 uur	verzamelen bij het station Kerkrade-Centrum
11.00 uur	rondleiding door Kerkrade met aandacht voor Wederopbouwkerken.
Rond 12.00 uur	te voet naar Rolduc
12.30 uur	lunch
13.30 uur	Algemene ledenvergadering

Agenda:

1. Opening
2. Mededelingen
3. Verslag van de vergadering d.d. 16 mei 2009 te Utrecht
4. Vaststelling begroting 2010
5. Vaststelling jaarrekening 2009 en verslag kascommissie 2009
6. Verkiezing kascommissie 2010
7. Jaarverslag 2009 van de secretaris
8. Aftreden bestuursleden Pien Elout en Hugo Landheer; kandidaten voor bestuurslidmaatschap kunnen zich melden bij de secretaris
9. Rondvraag
10. Sluiting

14.30 uur rondleiding door Rolduc

17.30 uur einde excursie

Er is de mogelijkheid om na afloop van de excursie gezamenlijk te dineren in Rolduc.

De excursie is een wandelexcursie. Er wordt geen gebruik gemaakt van een bus. Wij zijn tijdens de excursie telefonisch bereikbaar op 06-23398363.

Aanmelding

bij Jan Dekkers, Hogestraat 20, 6651 BL Druten tel. 0487-512482 of dekkersdruten@hetnet.nl onder gelijktijdige overmaking van het verschuldigde bedrag op rekening 483 50 02 van het Cuypersgenootschap te Druten o.v.v. voorjaarsexcursie 2010.

Vragen:

Voor overige vragen over de excursie en Algemene ledenvergadering kunt u terecht bij secretaris Leo Dubbelaar, tel. 0172-404760 of 06-23398363 of secretaris@cuypersgenootschap.nl

Wij hopen u te begroeten op 24 april 2010. Tot dan.

De vergaderstukken zullen nadat ze gereed zijn gekomen, worden geplaatst op de website www.cuypersgenootschap.nl en/of tijdens de vergadering worden uitgedeeld.

Tenslotte maken wij u er alvast op attent dat de **najaarsexcursie 2010** op zaterdag 30 oktober a.s. zal plaatsvinden en als bestemming Zaanstad zal hebben.

Ex- en interieur van de abdijkerk van Rolduc. Foto's: Leo Dubbelaar, 1995

Actienieuws

– Leo Dubbelaar

In het decembernummer van het Cuypersbulletin heb ik een actueel overzicht van het actienieuws weergegeven. In onderstaand overzicht van 18 maart 2010 zal ik in het kort de ontwikkelingen van de afgelopen maanden aangeven. Begin april is de geactualiseerde lijst ook op de website te raadplegen. Verder zal tijdens de Algemene ledenvergadering het jaaroverzicht 2009 gepresenteerd worden.

Sint Jozefkerk, Kaatsheuvel

Een uitspraak van de rechtbank Breda over de rijksmonumentenstatus voor de met sloop bedreigde Sint Jozefkerk te Kaatsheuvel is voorlopig aangehouden. De rechtbank heeft besloten dat er een nader onderzoek dient plaats te vinden rondom de kerk. Dat de Sint

Jozefkerk een monument is met monumentwaarde op nationaal niveau, daar zijn alle partijen met uitzondering van het kerkbestuur het over eens. Echter, om als rijksmonument aangewezen te kunnen worden moet het gebouw ingevolge de verzwaarde beleidsregels een topmonument zijn. Of daarvan sprake is, is een vraag die Cuypersgenootschap, STERK Kaatsheuvel, De Raad voor Cultuur en de minister verdeeld blijft houden. Daarom heeft de rechter besloten dat een onafhankelijke deskundige, de Stichting Advisering Bestuursrechtspraak, moet onderzoeken of de kerk is aan te merken als een topmonument zoals bedoeld in de tijdelijke beleidsregels van 2004 en 2006.

Daarna zal de rechter, met inachtneming van het deskundigenrapport, verder afwegen of de Sint Jozefkerk een monumentenstatus behoort te verkrijgen.

Duidelijk is dat de monumentenstatus van het gebouw niet ter discussie staat, wel de mogelijkheid om de kerk op basis van het beleid aan te wijzen! We beschouwen deze tussenuitspraak als de volgende stap in de goede richting. De rechter vindt dat minister Plasterk onvoldoende heeft aangegeven waarom de Sint Jozefkerk niet tot de categorie topmonumenten behoort. De Raad voor Cultuur, bij wie de minister op grond van de Monumentenwet advies moet inwinnen, vindt het namelijk wel een topmonument en wil dat de kerk behouden blijft. De minister heeft dit advies naast zich neergelegd. Daarom komt er nu een nader onafhankelijk onderzoek. Omdat tot nu toe alle door Cuypersgenootschap en STERK geraadpleegde deskundigen unaniem van mening zijn dat de Sint Jozefkerk een unieke plaats in de Nederlandse architectuur inneemt, zien we het nadere onderzoek vol vertrouwen tegemoet. In het eerste kwartaal van 2010 wordt het onderzoek afgerond en komt er een uitspraak van de rechtbank.

Kerken Halfweg

In Halfweg worden twee belangrijke kerken in hun voortbestaan bedreigd. Het betreft de Gereformeerde Kerk (1919-1928, Tj. Kuipers) en de rooms-katholieke Onze Lieve Vrouw Geboortekerk (1929, J. Kuyt Wzn.). Bij de eerstgenoemde kerk is sprake van concrete sloopdreiging en bij de tweede worden ook alternatieve mogelijkheden overwogen. De Gereformeerde Kerk aan de Amsterdamsestraatweg is een typerend werk uit het oeuvre van Tjeerd Kuipers (1857-1942), de belangrijkste gereformeerde kerkenbouwer omstreeks 1900. Vooral de hoge toren fungeert als landmark langs de Amsterdamsestraatweg. Als gevolg van fusie tussen beide protestantse gemeenten van Halfweg wordt deze kerk afgestoten. Het

gebouw is bouwvallig en kampt met verzakkingen.

De andere kerk, de Onze Lieve Vrouw Geboorte, is een belangrijk werk uit het oeuvre van de relatief onbekende architect Jan Kuyt. Vooral de paraboolvorm, die zowel uit- als inwendig in het oog springt, verleent deze kerk een zeldzaamheidswaarde. In tegenstelling tot de meeste rooms-katholieke kerken uit het interbellum, die in traditionalistische stijl werden ontworpen, is dit kerkgebouw een opvallend expressionistisch gebouw, beïnvloed door de Amsterdamse School. Als zodanig is het zeldzaam in de rooms-katholieke kerkbouw van het interbellum. Ook het sobere interieur is door zijn gaafheid van belang. De parochie bezint zich op de toekomst van het gebouw en het gebruik ervan, waarbij algehele sloop niet wordt uitgesloten.

Beide kerkgebouwen zijn samen met de Nederlandse Hervormde Kerk beeldbepalend in de dorpskern van Halfweg. Onze monumentenaanvraag is door de gemeente in behandeling genomen.

Wederopbouwkerken

Van de gemeente Heerlen hebben we het bericht gekregen dat de met sloop bedreigde Christus Koningkerk van Josef Fanchamps geen gemeentelijk monument wordt, omdat er geen investeerders zijn die iets willen met de kerk, en wegens de ligging in een wijk met een krimpende bevolking. Wij hebben direct bezwaar aangetekend omdat de verplichte procedure via de monumentenverordening niet is gevolgd. De gemeente heeft ons bezwaar niet ontvankelijk verklaard omdat wij de toezending van de statuten van ons genootschap via de mail hebben gedaan en niet via de reguliere post, terwijl het bezwaarschrift wel per post is verzonden. We hebben dan ook gelijk beroep bij de rechtbank aangetekend.

Over de Engelbewaarderskerk in Hoorn, een werk van bureau Van Oerle en Schrama, hebben wij bericht van de gemeente gekregen dat het college in het najaar 2009, zonder opgaaf van redenen, het kerkbestuur heeft bericht dat de kerk niet op de gemeentelijke monumentenlijst zal worden geplaatst. We hebben direct bezwaar aangetekend, omdat wij niet wisten dat eerder een besluit is genomen, dat bovendien niet is gemotiveerd, omdat de gemeentelijke monumentencommissie wel een positief advies heeft gegeven voor plaatsing op de lijst. Overigens wordt de kerk nog steeds gebruikt.

De Sint Jozefkerk te Wassenaar, een belangrijk werk uit het oeuvre van Jan van der Laan, zal niet via de plaatselijke monumentenverordening worden beschermd. De gemeente wil samen met het kerkbestuur de bescherming regelen via een convenant. Samen met Bond Heemschut en Stichting Historisch Centrum Wassenaar hebben wij de gemeentelijke monumentenstatus aangevraagd. Tegen het besluit van de gemeente zullen de organisaties bij de gemeente bezwaar aantekenen.

Verder hebben we gemeentelijke bescherming aangevraagd voor de kerk en kapel O.L. Vrouw van de Wonderdadige Medaille in Beek (Limburg) en de Verlosserkerk te Bussum. Beide aanvragen zijn in behandeling bij de desbetreffende gemeenten. In voorbereiding zijn beschermingsacties voor de kerk Sint Jozef Arbeider te Meerssen, de Jozefkerk in Tegelen en de parochiekerk van Moerdijk (zie afbeelding blz. 8).

Overige monumenten

Op dit moment hebben we nog geen uitspraak van de rechtbank Haarlem over de rijksmonumentenstatus van het Klooster Bennebroek. Over het voormalige gesticht Meerenberg in Bloemendaal-Santpoort is elders in dit bulletin een artikel opgenomen.

Onderdelen van het bedreigde Tuindorp Jeruzalem in Amsterdam-Watergraafsmeer zijn onlangs aangewezen als rijksmonument, als onderdeel van de wederopbouwtop-100-lijst van minister Plasterk. Wij hebben ruim zeven jaar geleden de minister verzocht tot aanwijzing. Dit is gedeeltelijk gelukt. Helaas zijn er andere waardevolle delen van Jeruzalem buiten de boot gevallen. Wij zullen dan ook bezwaar maken tegen dat onderdeel van het besluit.

In het Zuid-Hollandse Valkenburg blijft de enige nog aanwezige bollenschuur vooralsnog behouden. De gemeente Katwijk heeft op ons verzoek de bollenschuur op de gemeentelijke monumentenlijst geplaatst. Verwacht wordt dat de eigenaar in beroep zal gaan bij de rechtbank.

De Sankt Ludwig van Vlodrop blijft vooralsnog rijksmonument. De minister heeft het bezwaar van eigenaar MERU ongegrond verklaard. MERU is nu naar de rechter gestapt om alsnog te proberen het klooster van de rijkslijst te halen. Tot die tijd zal de gemeente niet handhavend optreden tot herstel van de geschonden voorgevel.

Eén van de wederopbouwkerken die momenteel met sloop worden bedreigd: de St. Stephanuskerk te Moerdijk van J.J.M. van Halteren uit 1956. Foto: Herman Wesselink, 2009

Zienswijze Cuypersgenootschap over bestemming Campinafabriek te Heiloo

Geachte dames en heren,

Namens de onderstaande organisaties:

- de Historische Vereniging Oud Heiloo, Geestakker 43, 1852 EW Heiloo,
- de Vereniging Bond Heemschut, Nieuwezijds Kolk 28, 1012 PV Amsterdam,
- het Cuypersgenootschap, postbus 575, 6800 AN Arnhem,

maken wij gebruik van de gelegenheid onze zienswijze naar voren te brengen met betrekking tot de plannen tot behoud of sloop van voormalige Campinafabriek te Heiloo. Dit in reactie op het Ontwerp Bestemmingsplan van 8 december 2009.

In het hiernavolgende willen wij vanuit historisch oogpunt pleiten voor het behoud van de oorspronkelijke melkfabriek gebouwd in 1955-1956, waarbij gezocht wordt naar een voor de gemeenschap van Heiloo passende bestemming.

Heiloo is eeuwenlang een agrarische gemeente geweest. Zoals in vele agrarische gemeenten was er in Heiloo behoefte aan een industrie gericht op melkverwerking. Door het samengaan van enkele kleinere melkfabrieken is 10 jaar na de Tweede Wereldoorlog een voor de regio belangrijke melkfabriek ontstaan, die in de loop der jaren nog aanzienlijk werd uitgebreid. Er is letterlijk geschiedenis geschreven, niet in het minst voor en door Heilooënaars die daar werkzaam zijn geweest. Dit vormt op zichzelf al een reden om zo'n historisch beeldmerk

De negentiende-eeuwse bouwkunst is modern

Het negatieve beeld van architecten uit de negentiende eeuw is onjuist en moet worden herzien. Zij worden meestal bestempeld als ouderwets omdat zij teruggrepen op oude stijlen. Maar deze bouwmeesters zagen dat juist als een vernieuwing. Tot deze conclusie

komt architectuurhistorica Petra Brouwer in haar proefschrift *De wetten van de bouwkunst: Nederlandse architectuurboeken in de negentiende eeuw*. Brouwer, die enige tijd bestuurslid van het Cuypersgenootschap was, promoveerde aan de Vrije Universiteit in Amsterdam op 27 oktober 2009.

De nieuwe kennis van negentiende-eeuwse architecten liet zien dat het klassieke schoonheidsideaal niet langer zonder meer gezaghebbend was. Daarnaast pasten zij vernieuwende materialen, constructiewijzen en ruimteconcepten toe.

Ze deden hun nieuwe kennis op uit andere disciplines, zoals sommige natuurwetenschappen. Nieuw was ook dat er studie werd gedaan naar de bouwkunst uit het verleden, hetgeen heeft geleid tot het ontstaan van de nieuwe discipline architectuurgeschiedenis. Negentiende-eeuwse architecten zouden zich veel hebben laten sturen door nostalgie. Zij bouwden namelijk veel in neostijlen. Brouwer laat echter zien dat de architecten juist op een hele vernieuwende manier te werk gingen met de bouwstijlen uit het verleden. Zij lieten zich bijvoorbeeld niet langer inspireren door de bouwkunst van klassieke oudheid, maar pasten ook verschillende stijlen uit andere perioden, zoals de middeleeuwen, toe.

Het vertekende beeld over de negentiende-eeuwse architecten wordt volgens Brouwer grotendeels bepaald door het feit dat zij, aan het einde van die eeuw, de bouwkunst van toen bekritiseerden als onecht. Dit werd ingegeven door de veelheid aan bouwstijlen, die de negentiende eeuw kenmerkt. De negentiende eeuw was de periode waarin veelvuldig werd gezocht naar een passende

betrekking had op de vraag of sloop van twee rijksmonumenten, namelijk de schoorsteen en de monumentale zuidvleugel (zie afbeeldingen blz. 10 en 11) van het voormalige krankzinnigengesticht Meerenberg in Bloemendaal (PZ-terrein) is toegestaan zoals de projectontwikkelaar Park Brederode en de gemeente Bloemendaal dat graag willen. Daarbij hadden het Cuypersgenootschap, de Stichting

eigentijdse stijl. Door de grote politieke en culturele veranderingen van die eeuw was er geen unanieme stijl, maar was er meer sprake van een keuze uit meerdere verschillende stijlen uit het verleden, als uitdrukking van de eigen identiteit van een land, streek of bevolkingsgroep.

Komend najaar zal er een handelseditie van het proefschrift verschijnen.

De bedreigde zuidvleugel van Meerenberg in Bloemendaal. Foto: Leo Dubbelaar

Rijksmonumenten zuidvleugel en schoorsteen Meerenberg te Bloemendaal vogelvrij verklaard

Op 23 december 2009 heeft de Raad van State uitspraak gedaan in de procedure die Schapenduinen en de Vereniging Behoud Landgoed Meer en Berg verklaard dat sloop niet geoorloofd was, omdat er geen noodzaak bestond voor sloop. De beide rijksmonumenten verkeerden bouwkundig in goede staat. Sloop werd alleen maar ingegeven door commerciële belangen.

De Raad van State heeft nu uitgesproken dat beide rijksmonumenten mogen worden

gesloopt, mits de gemeente en de monumentencommissie het besluit maar 'goed' motiveren. In dit geval had de gemeente Bloemendaal, na eerst door de rechtbank Haarlem in het ongelijk te zijn gesteld, twee hoogleraren Van Rossem en Asselbergs gevraagd de sloop te verdedigen. Dat deze heren hun diensten niet voor niets hebben verricht, spreekt voor zich en dat zij bereid waren de gewenste conclusie op te schrijven, hoeft ook geen verwondering op te wekken. Immers, wie betaalt, bepaalt. Teleurstellend blijft het wel, maar uiteindelijk vind je altijd wel iemand die bereid is zo zijn diensten aan te bieden.

Het is echter totaal onbegrijpelijk dat de Raad van State met deze uitspraak de rijksmonumenten vogelvrij heeft verklaard, door de ontwikkelaar in alle opzichten in het gelijk te stellen. Zelfs adviezen van de minister (Rijksdienst Monumentenzorg) en een op verzoek van de verenigingen ingewonnen advies van een monumentenskundige worden door de Raad terzijde gelegd. Sloop van rijksmonumenten is voortaan helemaal niet moeilijk meer. Je hebt alleen een gemeente en een monumentencommissie nodig, die willen meewerken. In dit geval is het nog eens extra pikant dat de gemeentelijke monumentencommissie sloop eerst nog had afgewezen. Maar ook dat werd later

Twee twintigste-eeuwse topmonumenten op de Veluwe worden gerestaureerd

– Herman Wesselink

De Veluwe is twee hoogtepunten in de Nederlandse vroegtwintigste-eeuwse bouwkunst rijk, namelijk het voormalige radiozendstation in Kootwijk en het Jachtslot

gerepareerd met een nieuw positief advies door een monumentencommissie in een andere samenstelling. Zo werden alle plooien toch nog gladgestreken.

De schoorsteen van Meerenberg. Foto: Leo Dubbelaar

Sint Hubertus bij Otterlo. Beide panden worden komende tijd gerestaureerd. Voor het radiozendstation bij Kootwijk, in 1998 nog bezocht door het Cuypersgenootschap, wordt een culturele herbestemming overwogen.

Het voormalige zendgebouw dateert uit 1919 en werd ontworpen door Jules M. Luthmann (1890-1973). Het gebouw is geheel uit gewapend beton opgetrokken, is symmetrisch van opzet, en heeft een

eigenaardige vorm die hem bijnamen als “de Sfinx” of “de Kathedraal” oplevert (zie afbeelding blz. 13).

Het gebouw was befaamd door de draadloze contacten met Bandoeng in het toenmalige Nederlands-Indië. Lange tijd functioneerde het complex met bijgebouwen en zendmasten voor deze draadloze radioverbindingen met de voormalige Nederlandse kolonie.

Tot lang na de Tweede Wereldoorlog functioneerde het complex als zodanig. Door de geleidelijke opkomst van nieuwe satelliet- en communicatietechnieken verloor het complex uiteindelijk, in 1999, zijn functie als zendstation. De laatste eigenaar die het als zendgebouw wilde exploiteren was KPN. KPN wilde het gebouw laten slopen wegens hoge onderhoudskosten. Dit was gelukkig niet mogelijk, omdat het inmiddels tot Rijksmonument was verklaard.

Het vinden van een herbestemming voor een dergelijk zeldzaam monument op een afgelegen locatie midden in de natuur was niet eenvoudig. Door de strenge regels die ter plaatse in het beschermde natuurgebied gelden mag er slechts in beperkte mate sprake zijn van toenemend verkeer en toerisme. Begin november 2008 wees de zogeheten

Bestuurlijke Begeleidingscommissie Radio Kootwijk (BBC) Staatsbosbeheer aan als de partij die beheerder en eigenaar van het complex wordt. Het kost volgens Staatsbosbeheer ongeveer zes ton om het complex en omgeving komende vijf jaar rendabel te exploiteren. Hierbij wordt gedacht aan een mix van functies die er om de beurt kunnen worden gehuisvest. De balans tussen natuur, cultuur, leefbaarheid en financiën moet hierbij gevonden worden en dat is een stramen dat goed binnen het nieuwe monumentenbeleid past, aan de hand van gebiedsgerichte ontwikkeling.

De gemeente Apeldoorn en Gedeputeerde Staten van de provincie Gelderland hebben

op 5 november 2009 ingestemd met een plan voor overdracht van het gebouw aan Staatsbosbeheer. Aan de verdere herontwikkeling van het voormalige zendstation en het dorp wordt gewerkt.

Het andere topmonument, op korte afstand van Radio Kootwijk gelegen, is het Jachtslot Sint Hubertus nabij Otterlo, gelegen aan de rand van Nationaal Park De Hoge Veluwe. Het opvallende jachthuis verrees tussen 1914 en 1920 in opdracht van de familie Krölller-Müller naar een ontwerp van dr. H.P. Berlage. Het gebouw staat op een vrijwel symmetrische plattegrond in de vorm van het gewei van een hert en wordt bekroond door een hoge uitzichttoren. De symboliek van het gewei en het kruis in de toren verwijst geheel terug naar de legende van de heilige Hubertus (655-727), patroonheilige van de jacht. Het echtpaar Krölller-Müller was geïnteresseerd in jagen. Wegens hun affiniteit met de jacht is deze symboliek door Berlage, in nauwe samenwerking met kunstenaars als Van der Leek, Krop en Zijl, in het gebouw aangebracht.

Niet alleen het gebouw zelf en zijn inrichting zijn door Berlage als *Gesamtkunstwerk* ontworpen, maar ook het ontwerp voor de tuinen en de vijvers nam hij voor zijn rekening. Het is het enige jachthuis dat hij ontworpen heeft en tevens is het één van zijn meest ambitieuze projecten die, inclusief tuin en inrichting, als *Gesamtkunstwerk* ontworpen zijn. De bouwkosten bedroegen destijds circa zes miljoen gulden. Later trok Berlage zich uit het project terug en werd zijn taak overgenomen door de Belgische architect en kunstenaar H. van der Velde (1863-1957).

Architect Maarten Fritz heeft de opdracht gekregen om het gebouw te restaureren. Dat is geen gemakkelijke opgave, omdat bijvoorbeeld veel van de verouderde leidingen achter de muren en decoraties zijn weggevoerd. Hij zal in opdracht van de

Rijksgebouwendienst het gebouw, compleet met aankleding en tuin, weer in oude luister herstellen. Opvallend in deze opgave is dat

Fritz het in zijn geheel in de oude staat, zoals Berlage het bedoeld heeft, moet opleveren; dit in tegenstelling tot andere restauratiearchitecten die ook een eigen stempel op hun project willen drukken. Het voorlopige ontwerp van de restauratie moet in de loop van dit jaar klaar zijn. Het Rijk neemt de kosten voor haar rekening en het jachthuis dient in de toekomst, behalve als toeristische attractie, ook als verblijfplaats voor regeringsfunctionarissen en buitenlandse gasten.

Bronnen: *Trouw*, *NRC Handelsblad*

*Het voormalige radiozendstation bij Kootwijk.
Foto: Leo Dubbelaar*

Carol Schade
J.E. van der Pek (1865-1919). Pionier van de volkshuisvesting
Stichting Bonas
Geïllustreerd
184 pagina's
prijs: Euro 29,50
ISBN / EAN: 978-90-76643-37-3

Architect Jan Ernst van der Pek (1865-1919) behoorde tot de pioniers van de

Nieuwe uitgaven

Michiel Kruidenier en Tessel Pollman
De Wederopbouw in Leiden.
Architectuur en stedenbouw 1945-1960
Leidsche historische reeks 21
Geïllustreerd
222 pagina's
23 x 22 cm
Prijs € 22.50
ISBN-10: 9059970691
ISBN-13: 9789059970694

Dit overzichtswerk behandelt de Leidse architectuur en stedenbouw uit de wederopbouwperiode. Het is in 2009 verschenen en behandelt het werk van architecten die gedurende de wederopbouwtijd het Leidse bouwtoneel domineerden, onder wie Hugo van Oerle (1905-1994) en Jan van der Laan (1896-1966), alsmede enkele minder bekende architecten en architectenbureaus. Ook verdwenen gebouwen uit betreffende periode, zoals het station van architect Schelling, krijgen aandacht.

volkshuisvesting in Nederland. Zijn vernieuwende ontwerpen voor arbeiderswoningen in Amsterdam hebben mede geleid tot het tot stand komen van de Woningwet in 1901. Van der Pek experimenteerde met indelingen van plattegronden en paste een gemeenschappelijke tuin voor de bewoners van een woningblok toe. Belangrijke werken van hem zijn onder andere het Amsterdams Tehuis voor Arbeiders aan de Marnixstraat

(1916-1918), alsmede complexen aan de Van Beuningestraat (1912) en aan de Molukkenstraat (1912) in Amsterdam. Het bovengenoemde werk uit de BONAS-reeks werpt een licht op deze gebouwen en de rest van zijn oeuvre.